

Endonezya Bali'ye Özgü Çift Katlı İkat Dokumalar

Double-Layer Icat Weavings Specific To Bali, Indonesia

ÖZET

Dokuma insanlık tarihi kadar eski bir sanat olup, temel bir ihtiyaçtan-örtünme gereksiniminden doğmuştur. İnsanlar doğal şartlardan korunmak ve rahat hareket edebilmek için esnek dokusal yüzeyler oluşturmuşlardır. Zamanla dokuma sanatı ekonomik, kültürel, iklimsel ve dini gibi çeşitli etkenlerden etkilenecek gelişmiş ve insanların sosyal yaşantısıyla bütünleşmiştir. Dokuma sadece pratik bir işlevi yerine getirmekle kalmayıp estetik ve kültürel değerleri de taşıyan bir sanat formu olarak kabul edilmektedir. İkat dokumalar ipliklerin boyanması ve ardından dokunmasıyla oluşturulan geleneksel bir tekstil sanatıdır. Bu teknik, özellikle desenlerin ve renk geçişlerinin belirgin olduğu kumaşlar üretmek için kullanılır. İkat dokuma dünya genelinde birçok kültürde bulunur ve her biri kendine has teknikler, motifler ve renkler kullanır. Türkiye'de ikat dokuma, özellikle Gaziantep bölgesinde "kutnu" olarak bilinen kumaşlar ve Trabzon ile Rize'de "keşan" olarak adlandırılan kumaşlarla tanınır. Bu kumaşlar zengin renkleri ve karmaşık desenleriyle dikkat çeker ve geleneksel giysilerde, ev tekstillerinde ve diğer dekoratif amaçlarda kullanılır. İkat dokuma, aynı zamanda kültürel mirasın bir parçası olarak görülür ve el sanatlarının korunması ve geliştirilmesi açısından önem taşır. Endonezya'da ikat dokuma özellikle Sumba adası gibi yerlerde geleneksel bir tekstil sanatı olarak büyük önem taşır. Bu bölgede, ikat kumaşları genellikle el tezgâhlarında ve karmaşık bağlama ve boyama teknikleri kullanılarak üretilir. Endonezya ikatı, desenlerin ve renklerin zenginliği ile tanınır ve genellikle geleneksel giysilerde, seremoni kıyafetlerinde ve diğer kültürel etkinliklerde kullanılır. Endonezya ikat dokuması aynı zamanda bölgenin kültürel mirasının bir parçası olarak kabul edilir ve bu sanat formunun korunması ve devam ettirilmesi, yerel topluluklar için büyük önem taşır. Bu çalışmada Endonezya Bali'ye özgü çift katlı ikat dokumalar araştırıldığı ve anlatıldığı bir araştırma makalesidir. İkat dokuma, dokumaların sınıflandırılması, kullanılan hammaddeler, ikat dokumanın yapılışı ve boyama yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, İkat, Endonezya, Rezerv.

ABSTRACT

Weaving is an art as old as human history, and it arose from a basic need - the need to cover. People have created flexible textural surfaces to protect themselves from natural conditions and to move comfortably. Over time, the art of weaving has developed under the influence of various factors such as economic, cultural, climatic and religious and has been integrated with people's social life. Weaving is considered an art form that not only fulfills a practical function but also carries aesthetic and cultural values. Ikat weaving is a traditional textile art created by dyeing and then weaving threads. This technique is used to produce fabrics where patterns and color transitions are particularly evident. Ikat weaving is found in many cultures around the world, each using unique techniques, motifs, and colors. In Turkey, ikat weaving is especially known for fabrics known as "kutnu" in the Gaziantep region and "keşan" in Trabzon and Rize. These fabrics attract attention with their rich colors and intricate patterns and are used in traditional clothing, home textiles and other decorative purposes. Ikat weaving is also considered a part of cultural heritage and is important for the preservation and development of handicrafts. In Indonesia, ikat weaving is of great importance as a traditional textile art, especially in places such as the island of Sumba. In this region, ikat fabrics are generally produced on hand looms using complex binding and dyeing techniques. Indonesian ikat is known for its richness of patterns and colors and is often used in traditional clothing, ceremonial wear, and other cultural events. Indonesian ikat weaving is also considered part of the cultural heritage of the region, and the preservation and perpetuation of this art form is of great importance to local communities. This study is a research article in which double-layered ikat weavings unique to Bali, Indonesia, are researched and explained. Information about ikat weaving, classification of weavings, raw materials used, making of ikat weaving and dyeing methods is given.

Keywords: Weaving, Ikat, Indonesia, Reserve Dyeing.

GİRİŞ

Dokuma tarihin ilk dönemlerinden bu yana giyim alanında önemli bir kumaş oluşturma yöntemi olmuştur. Önceleri giyinme ve örtünme amacıyla yapılan bu işlem daha sonra sanat ve teknik ile geliştirilmiş ve birçok farklı üretim teknolojisiyle dokunarak çeşitlendirilmiştir (Gürsu, 1988). İkat dokumalar ise özellikle Orta Asya'da gelişmiş ve

Mustafa Oğuz Gök¹

How to Cite This Article

Gök, M., O. (2024). "Endonezya Bali'ye Özgü Çift Katlı İkat Dokumalar" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:5; pp:660-667. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11371533>

Arrival: 24 February 2024
Published: 28 May 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye. ORCID: 0000-0003-1269-5228

tarih boyunca birçok kültürde önemli bir yer edinmiştir. İkat terimi “mengikat” kelimesinden gelmektedir ve bağlama (düğüm) anlamına gelmektedir (Yulo, 2015). İkat, ipliklerin dokumadan önce belli desenlere göre bağlanarak boyanması ve ardından dokunmasıyla oluşturulan bir tekstil sanattır. İkat dokumalarının kökeni hakkında birçok teori bulunmakla birlikte en eski örnekleri İ. S. 7-8. Yüzyıl olarak literatürde yerini almaktadır (Yulo, 2015). Bu geleneksel tekstil sanatı İpek Yolu’nun farklı toplumları arasında kültür ve zanaatkarlık alışverişini teşvik ederek gelişmiştir.

İkat, sadece bir tekstil ürünü olmanın ötesinde bir sanat eseri olarak da kabul edilmektedir. Karmaşık bir rezerve boyama ve detaylı dokuma sürecini içermektedir. Dokumacılar dokuma işlemine başlamadan önce iplikleri boyamaktadırlar. Rezerve boyama yöntemi ipliklerin bazı kısımlarını sıkı bir şekilde bağlayarak boyaya daldırmayı içermektedir. Bu ön boyama işlemi İkat’a özgü bulanık veya tüylü kenar tasarımını vermektedir. Orta Asya toplumlarında ikat sadece bir sanat ürünü değil aynı zamanda önemli bir kültürel simge olarak da görülmüştür. İkat desenleri genellikle yerel inançları ve tarihleri yansıtan geleneksel semboller ve motifler içermektedir. Tasarımlar rastgele değildir, bölgenin mirasını anlatan hikâyeleri anlatmaktadır. Her renk ve sembol köken aldığı kültürle rezonans taşıyan benzersiz bir anlam taşımaktadır.

İslam’ın yükselişiyle birlikte Orta Asya’daki tekstil estetiği önemli bir değişim geçirmiştir. Zerdüştükte kutsal kabul edilen kuş ve hayvan figürlerini tasvir eden Sogdian tekstilleri, Müslüman estetiğine uygun olarak soyut desenlerle değiştirilmiştir. Ayrıca Arap yazısı bu tekstillerde ya nakışla ya da mürekkeple belirgin bir özellik haline gelmiştir. Bu parçalar tiraz olarak bilinir ve kraliyet kontrolündeki özel atölyelerde üretilir, dini ve kültürel önemlerini gösterir (Yulo, 2015).

İKAT DOKUMA

İkat dokuma, geleneksel dokuma yöntemlerinden farklı olarak ipliklerin dokumadan önce boyanması ve daha sonra elde dokunmasıyla üretilen bir kumaş türüdür. Bu yöntemde ipliklere su itici ve nemden koruma sağlayan bir madde uygulanmaktadır. Bu yöntem ikat kumaşı diğer dokumalardan farklılaştırmaktadır. İplikler bal mumu ve ağaç kabuğu parçalarıyla kapatılmakta ve istenilen renge boyanmakta ve bu işlem kumaşın deseninin karakteristik özelliğe sahip olmasını sağlamaktadır.

İkat kumaşının tarihçesi tam olarak bilinmese de dünyanın dört bir yanındaki medeniyetlerde merkezi bir kültürel eser olarak bilinmektedir. Günümüzde ikat kumaşının üretimi endüstriyel makinelerle daha kolay hale gelmiş olup elyafların elle demetlenmesi ve teknolojik olarak minimum maliyetle aynı etkinin elde edilmesi mümkündür. İkat kumaş dekorasyon ve giyimde kullanılır ve güç, refah ve pozitif enerjiyi temsil etmektedir.

Dokumacılık çeşitli uygarlıklarda hayat bulmuş ve giyinme gereksinimi nedeniyle ortaya çıkmıştır. İlk giysiler doğal malzemelerden yapılmış Antik Çağ’da tarım ve hayvancılığın gelişmesiyle çeşitli liflerden kumaş üretimi gerçekleşmiştir. Dokumacılıkta kullanılan araçlar ve teknikler Antik Çağ’a dayanan buluntularla kanıtlanmıştır. Ağırşaklar ve tezgâhlar gibi dokuma aletleri arkeolojik kazılarda gün yüzüne çıkarılmış, Neolitik dönemden günümüze kadar dokuma tekniği değişim göstermiştir. Tekstil endüstri devrimi ile başlayan süreç günümüzdeki modern dokuma yapılarına kadar gelişmiştir.

İkat dokuma dünyanın birçok farklı bölgesinde uygulanan ve her kültürde kendine özgü motifler ve tekniklerle zenginleşen bir dokuma sanattır. Örneğin Finlandiya’nın Patola bölgesinde çift ikat tekniği ile yapılan “patola”, Özbekistan’ın Buhara bölgesinde çözümlü ikat tekniği ile dokunmuş abra kumaşlar, Kamboçya’da atkı ikatı kumaşlar, Endonezya’da bele bağlamalı tezgâhlarla uygulanan atkı ikatı, Japonya’nın Okinawa eyaletinde enleri dar, boyları uzun şekilde dokunan çözümlü ikatları “minsaa” ve Türkiye’de Gaziantep bölgesinde dokunan ikat kumaşlar “kutnu”, Trabzon ve Rize’de dokunan ikat kumaşlar “keşan” isimleri ile bilinmektedir (Güneş Yarmacı ve Akpınarlı, 2020; Akpınarlı ve Çalışkan Çoban, 2021; Akpınarlı ve Başaran, 2018). İkat dokuma, geleneksel tekniklerin modern dünyada yaşatılması ve kültürel mirasın korunması açısından önemli bir yer tutmaktadır.

İKAT DOKUMANIN SINIFLANDIRMASI

İkat dokumacılığı kullanılan tekniklere ve ipliklerin boyanma şekillerine göre sınıflandırılmaktadır. İkat dokumacılığının temel sınıflandırması şu şekildedir (Suzan Teker, 2016; Cousin, 2014: 66; Weiss, 2014):

Atkı ikatı (Weft ikat): Atkı iplikleri desene göre boyanmaktadır. Çözümlü iplikleri tek renk kullanılmaktadır.

Çözümlü ikatı (Warp ikat): Çözümlü iplikleri desene göre boyanmakta, atkı iplikleri tek renk kalmaktadır.

Çift ikat (Double ikat): Hem çözümlü hem de atkı iplikleri desene göre boyanmakta ve bu da daha karmaşık desenlerin oluşmasını sağlamaktadır.

Bu sınıflandırma ikat dokumacılığının çeşitliliğini ve zenginliğini göstermektedir. Her bir tür farklı desen ve renk kombinasyonlarına olanak tanımakta ve böylece her ikat kumaşı benzersiz bir sanat eseri haline gelmektedir. İkat dokumacılığı dünya genelinde birçok kültürde uygulanmakta ve her biri kendi geleneksel motifleri ve teknikleri ile bu sanatı zenginleştirmektedir.

Atkı İkatı:

Atkı ikatı, atkı ipliklerinin (dokuma işleminde enine giden iplikler) önceden belirlenen bir desene göre boyanması ve sonra dokunması işlemidir. Bu teknik özellikle karmaşık desenler ve çok renkli motifler oluşturmak için kullanılır.

Çözü İkatı:

Bu teknikte çözgü iplikleri (dokumanın boyuna giden iplikler) önceden belirlenen bir desene göre boyanır ve ardından dokuma işlemine tabi tutulur. Çözgü ikatında desenin sadece çözgü ipliklerine uygulanmasıyla dokuma sırasında belirgin ve net desenler elde edilir. Bu yöntem özellikle Asya ve Orta Asya'da geleneksel tekstillerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Örnek olarak Karadeniz bölgesinde baş örtmek amacıyla kullanılan Çarşıbaşı keşanı verilebilir (Akpınarlı ve Çalışkan Çoban, 2021).

Çift İkat:

Çift ikat hem çözgü hem de atkı ipliklerinin dokumadan önce belirli bir desene göre boyanıp daha sonra dokuma işlemine tabi tutulduğu bir dokuma tekniğidir. Bu yöntemle ipliklerin her iki seti de desen oluşturacak şekilde boyandığı için dokuma sırasında çok detaylı ve karmaşık desenler elde edilir. Çift ikat tekniği özellikle Endonezya, Hindistan ve Japonya gibi ülkelerde geleneksel tekstillerde kullanılır ve bu teknikle yapılan kumaşlar desenlerinin netliği ve karmaşıklığı ile bilinir. Her bir iplik teli bal mumu ve ağaç kabuklarıyla parça parça kapatılarak rengârenk boyanır ve bu sayede dokuma tezgâhından her defasında farklı bir desenin çıkması sağlanır.

İKAT DOKUMANIN YAPILIŞI

İkat dokuma, özel bir teknikle yapılan geleneksel bir kumaş türüdür. Şu adımlardan oluşur (Güneş Yarmacı ve Akpınarlı, 2020):

- 1) İplik Seçimi: İkat dokuma için iyi boyayı tutan doğal veya sentetik lifler seçilir. Yaygın olarak ipek ve yün kullanılır ancak suni ipek, polyester ve diğer sentetik lifler de tercih edilebilir.
- 2) İplik Hazırlığı: Seçilen iplikler kalın demetler halinde toplanır.
- 3) Boyanma: İplik demetleri belirli bir desene göre bölümler halinde bal mumu ve ağaç kabuklarıyla kaplanarak boyanır. Bu işlem dokuma tezgâhından her defasında farklı bir desenin çıkmasını sağlar.
- 4) Dokuma: Boyanan iplikler dokuma tezgâhına yerleştirilir ve dokuma işlemi gerçekleştirilir. Dokuma sırasında iplik demetlerine uygulanan desen kumaş üzerinde görünür hale gelir.
- 5) Son İşlemler: Dokuma tamamlandıktan sonra kumaş kesilir, dikilir, paketlenir ve sevk edilir. Gerekliğinde kumaş ek işlemlerden geçirilebilir, boyanabilir veya farklı işlemlere tabi tutulabilir.

İkat dokuma her bir kumaşın deseninin karakteristik özelliğe sahip oluşu ile bilinir. Modern teknoloji sayesinde bu kumaşın üretimi artık endüstriyel makinelerle daha kolay hale gelmiştir..

İKAT DOKUMADA KULLANILAN HAMMADDELER

İkat dokumada kullanılan hammaddeler genellikle doğal veya sentetik liflerdir. Bunlar (Güneş Yarmacı ve Akpınarlı, 2020):

Doğal Lifler: İpek ve yün gibi doğal liflerdir. Renkleri iyi tuttukları ve zengin bir dokuya sahip oldukları için tercih edilir.

Suni Lifler: Polyester ve diğer sentetik lifler. Dayanıklılık ve renk çeşitliliği sağladıkları için kullanılır.

Boya Maddeleri: Geleneksel ikat dokumada doğal boyalar kullanılırken günümüzde sentetik boyalar da yaygın olarak tercih edilmektedir.

Bu malzemeler ikat dokumanın karakteristik desenlerini ve renklerini oluşturmak için özenle seçilir ve işlenir.

İKAT DOKUMA BOYAMA YÖNTEMLERİ

İplik formda ve kumaş formda olmak üzere 2 farklı boyama yöntemi bulunmaktadır (Amanjani, 2018).

İplik Formda İkat Dokuma Boyama Yöntemi:

İplik formda ikat dokuma boyama yöntemi, ipliklerin önceden belirlenen desenlere göre bağlanarak ve boyanarak yapılır. Şu aşamalardan oluşur;

- 1) Desen Planlama: İlk olarak dokunacak kumaşın deseni planlanır. Bu desen ipliklerin nasıl bağlanacağını ve hangi bölümlerinin boyanacağını belirler.
- 2) İplik Hazırlığı: İplikler çile veya bobin halinde hazırlanır. İpliklerin bağlanacağı yerler desene göre belirlenir.
- 3) Bağlama: İplikler desenin boyanmayacak kısımlarını koruyacak şekilde bağlanır. Bu işlem için genellikle plastik veya kauçuk malzemeler kullanılır.
- 4) Boya Banyosu: Bağlanmış iplikler, belirlenen renklerdeki boya banyolarına daldırılır. Boya, bağlanmamış alanlara nüfuz eder.
- 5) Kurutma ve Fikse Etme: Boyanan iplikler kurutulur ve renklerin sabitlenmesi için fikse işlemi uygulanır.
- 6) Bağların Çözülmesi: Boyama işlemi tamamlandıktan sonra, ipliklerdeki bağlar çözülür ve desen ortaya çıkar.
- 7) Dokuma: Boyanmış ve desenlendirilmiş iplikler, dokuma tezgâhında kumaş haline getirilir.

Bu yöntem ipliklerin boyanması ve desen oluşturulması için özel bir tekniktir ve genellikle el sanatları ve geleneksel dokumalarda kullanılır. İplik formda ikat dokuma renk geçişlerinin ve desenlerin daha belirgin olduğu kumaşlar yaratmak için tercih edilen bir yöntemdir. İpliklerin bağlanması ve boyanması aşamasında büyük bir dikkat ve hassasiyet gerektirir çünkü bu aşamalar kumaşın son görünümünü doğrudan etkiler.

Kumaş Formda İkat Dokuma Boyama Yöntemi:

Kumaş formda ikat dokuma boyama yöntemi dokuma işlemi tamamlandıktan sonra kumaş üzerinde desen oluşturmak için kullanılır. Bu yöntem şu adımlardan oluşur;

- 1) Desen Seçimi: İlk olarak kumaş üzerine uygulanacak desen seçilir.
- 2) Bağlama: Desenin uygulanmayacağı kumaş alanları desene göre bağlanır. Bu işlem boyanın istenmeyen yerlere nüfuz etmesini engeller.
- 3) Boya Uygulaması: Bağlanan kumaş belirlenen renklerdeki boya banyosuna daldırılır. Boya bağlanmamış alanlara işler.
- 4) Kurutma ve Fikse Etme: Boyanan kumaş kurutulur ve renklerin sabitlenmesi için fikse işlemi uygulanır.
- 5) Bağların Çözülmesi: Boyama işlemi tamamlandıktan sonra kumaştaki bağlar çözülür ve desen ortaya çıkar.

Bu yöntem özellikle el sanatları ve geleneksel dokumalarda tercih edilen bir tekniktir ve kumaşın dokunmasından sonra uygulanır. Kumaş formda ikat dokuma desenlerin daha belirgin ve keskin olmasını sağlar.

ENDONEZYA'DA İKAT DOKUMA

Endonezya'da ikat dokuma, özellikle Flores adası olmak üzere birçok bölgede popüler bir el sanatıdır. İkat kumaşları yöresel kıyafetler ve çeşitli hediyelik eşyalar olarak kullanılır. İpekten yapılan "Kain Limar" sünnet giysisi yörenin tanınmış ve saygın kişileri tarafından tercih edilir. Özel bir kumaş olarak görülür. Endonezya'daki ikat dokuma sanatı bölgesel motifler ve renklerle zenginleştirilmiş kültürel bir miras olarak kabul edilir (Resim 1.). İkat dokuma, Endonezya'nın kültürel çeşitliliğini ve zanaatkarlık geleneğini yansıtan bir sanat dalıdır.

Resim 1. Tören giysisi, geringsing / çift ikat, Bali, Endonezya, 20. yy. başı (Metropolitan Sanat

Endonezya’da ikat dokuma bele bağlamalı tezgâhlarla uygulanır. Endonezya’da ikat dokumada kullanılan temel araç gereçler şunlardır:

- ✓ Boya Kazanları: İpliklerin boyanması için kullanılan büyük kaplar.
- ✓ Tezgâhlar: İpliklerin dokuma işlemi için gerildiği ve desenin oluşturulduğu ana yapı.
- ✓ Çözü Aracı: Çözgü ipliklerinin düzenli bir şekilde sıralanmasını sağlayan araç.
- ✓ Mekikler: Atkı ipliklerinin çözgü iplikleri arasından geçirilmesinde kullanılan araç.

Bu araçlar Endonezya’nın zengin ikat dokuma geleneğinde önemli bir rol oynar ve her biri dokuma sürecinin farklı aşamalarında kullanılır. Endonezya’da ikat dokumada kullanılan boyama kazanları ipliklerin boyanması ve desen oluşturulması için önemli bir araçtır. Bu kazanlar genellikle büyük ve dayanıklı olup çok miktarda ipliği aynı anda boyayabilmek için tasarlanmıştır. İkat dokumacılığında kullanılan boyama teknikleri ve malzemeler bölgesel olarak farklılık gösterebilir ancak genel olarak şu adımları içerir:

- 1) İplik Hazırlığı: İplikler, boyama işlemine hazır hale getirilir.
- 2) Bağlama: İplikler desen oluşturacak şekilde özel yöntemlerle bağlanır.
- 3) Boya Banyosu: Bağlanmış iplikler renklendirilmek üzere boyama kazanlarına daldırılır.
- 4) Kurutma ve İşleme: Boyanan iplikler kurutulur ve dokuma işlemine hazır hale getirilir.

Bu süreç ikat dokumacılığının karakteristik desenlerini ve renk geçişlerini oluşturmak için kritik öneme sahiptir. Endonezya’da çözgü ikatında ve çift ikatta kullanılan çözgünün çekildiği çerçeve Resim 2’te yer almaktadır.

Resim 2. Çözgünün çekildiği çerçeve (Buckley, 2012: 4)

Bele bağlamalı tezgâhlar özellikle ikat dokumacılığında kullanılan geleneksel tezgâhlardır (Resim 3). Bu tezgâh türü dokumacının beline bağlanarak kullanılır ve böylece dokumacı kumaşın gerilimini vücut hareketleriyle kontrol edebilir.

Resim 3. Endonezya bele bağlamalı tezgâh (Prin, 2017: 110)

Bele bağlamalı tezgâhların özellikleri şunlardır:

- ✓ Portatiflik: Küçük ve hafif yapısı sayesinde taşınabilir.
- ✓ Esneklik: Dokumacının vücut hareketlerine göre ayarlanabilir gerilim sağlar.
- ✓ Basitlik: Karmaşık mekanizmalara sahip olmayan basit bir yapıdadır.
- ✓ Uygun maliyet: Düşük maliyetli malzemelerden yapılabildiği için ekonomiktir.

Endonezya’da ikat dokumacılığı bu tür tezgâhlar kullanılarak yapılır ve bu sayede dokumacılar kumaş üzerinde karmaşık desenler ve renk geçişleri oluşturabilir. Bele bağlamalı tezgâhlar, dokumacılıkta büyük bir ustalık ve deneyim gerektiren tekniklerin uygulanmasına olanak tanır. Endonezya’da ikat dokumada kullanılan çözgü aracı dokuma işlemi sırasında ipliklerin düzenli bir şekilde sıralanmasını ve gerilimini sağlamak için kullanılır. Bu araç ipliklerin boyama ve dokuma işlemleri sırasında istenilen desen ve düzeni korumasına yardımcı olur. İkat dokumacılığında kullanılan çözgü aracının özellikleri şunlardır:

- ✓ Düzenleyici: İplikleri düzgün bir sırayla yerleştirmeye ve dokuma sırasında gerilimi korumaya yarar.
- ✓ Destekleyici: İpliklerin dokuma tezgâhında doğru pozisyonda kalmasını sağlar.
- ✓ Esneklik: Farklı dokuma teknikleri ve desenler için ayarlanabilirlik sunar.

Endonezya’da ikat dokumada kullanılan mekikler özellikle atkı ikatı yapımında önemli bir rol oynar. Bununla birlikte bölgeye göre çözgü ikatı ve çift ikat da tercih edilebilmektedir. İkat dokumacılığında boyama kazanları, tezgâhlar, çözgü aracı ve mekikler gibi araçlar kullanılır (Güneş Yarmacı ve Akpınarlı, 2020).

Endonezya’da ikat dokumacılığında tercih edilen boyama yöntemi rezerve boyamadır. Rezerve boyama, kumaşa boya alması istenmeyen yerlerin kimyasal maddeler veya mekanik olarak, mum, kil, bağlama, dikiş, sıkıştırma, katlama, büzme, düğüm gibi farklı yöntemlerle korunarak yapılan bir boyamadır. İpliklere boyanın geçmemesi için palmye ağaçlarının yaprakları da kullanılabilir. Böylelikle kalıcı desen oluşmaktadır (Hann ve Thomson, 1993). Bu teknik ipliklerin desen oluşturacak şekilde gruplar halinde bağlanarak veya kaplama maddesi ile rezerve edilerek boyanmasını içerir. Boyama işlemi sonrasında rezerve noktalarının açılması veya kaplama maddelerinin çıkarılması ile dokuma için ön hazırlık tamamlanır ve bu sayede dokuma yüzeylerinde kendine has desenler oluşturulur (Ercivan, 2017; Halaçeli, 2011; Suzan Teker, 2016; Kurtuldu ve Yıldırım, 2019). Rezerve boyama, farklı kültürlerde ve tekstil sanatlarında çeşitli isimlerle bilinir ve uygulanır. Örneğin, batik yapımında kullanılan balmumu, rezerve boyama tekniğinin bir örneğidir (Aydoğan ve Oyman, 2021; Yıldız, 2022). Kumaş üzerine balmumu uygulanarak boyanması istenmeyen alanlar korunur ve ardından boyama işlemi yapılır. Boya balmumu kaplı alanlara nüfuz edemez böylece desenli bir kumaş elde edilir.

Türkiye’de ikat dokumacılığı, Anadolu’nun zengin tekstil geçmişinin bir parçası olarak önemli bir yer tutar. Türkiye Dokuma Atlası’nda yer alan dokumalar arasında Ankara Sofu, Erzurum Eham, Muğla Dastar, Antalya Gılamık, Trabzon Keşan, Adana Aladağ ve İzmir Keyfiye gibi geleneksel el dokumaları bulunmaktadır (Türkiye Dokuma Atlası, 2023; Saruhan, 2022; Uğurlu, 2021). Bu dokumalar, Türkiye’nin yedi coğrafi bölgesine ait geleneksel el dokumalarını temsil eder ve kültürel mirasın korunması ve tanıtılması açısından büyük önem taşır.

İkat dokuma geleneksel bir dokuma tekniği olup modern tasarımlarda da sıklıkla kullanılmaktadır (Özcan, 2019; Amanjani, 2018). Günümüzde sanatçılar ve tasarımcılar bu eski teknikleri çağdaş yorumlarla birleştirerek tekstil sanatlarını yeniden şekillendirmektedirler. İkat özellikle lif sanatı, dar dokuma ve geleneksel dokumalar gibi alanlarda kullanılarak, modern iç mekân tasarımlarında ve dekorasyonda etkileyici bir görsel stil yaratmaktadır (Usluca Erim, Gezicioğlu ve Beşen Yalçın, 2021). Ayrıca Anadolu’da çarpana dokuma teknikleri gibi geleneksel dokuma yöntemleri modern tasarımlarda yenilikçi kullanım alanları bulmaktadır.

BALİ DE ÇİFT KATLI İKAT DOKUMASI

Bali’de bulunan Tenganan köyünün çift katlı dokumaları bu bölgenin en değerli dokumasıdır. “Geringsing” ismiyle adlandırılırlar. Bu kelimenin kökeni olan “gering” kelimesi hasta, “sing” kelimesi ise hayır anlamına gelmektedir. Bu yörede yaşayanların inanışa göre bu tür dokumaların kötülükleri ve hastalıkları yok ettiği anlamına gelmektedir. Bir diğer inanışa göre ise bu dokumalardan elde edilen kıyafetlerin şans getirdiğine inanılmaktadır. Özel bir teknikle dokunmaktadır. Günümüzde çift katlı ikat tekniğini kullananların sayısı gittikçe azalmaktadır. Tenganan bu yerlerden bir tanesidir. Dokunan elbiseler gündelik hayattan ziyade özel günlerde tercih edilen kıyafetlerdir. Ritüellerde de tercih edilirler.

Hammadde olarak eskiden bu bölgelerde pamuk yetiştirildiğinden bu bölgenin pamukları kullanılmaktaydı fakat günümüzde ithal pamuklar kullanılmaktadır. Bu pamuklar su ve kül içerisinde kaynatılmaktadır. Bunun nedeni pamuğun zarar göreceği yumuşatıcı ve kimyasalların etkisini azaltmaktır. Böylelikle boyanın kumaş içerisine geçmesini sağlayan asit-baz dengesini sağlanmaktadır. Boya sabitleyici (Mordan) olarak fındık benzeri yemişler, papaya yaprağı ve zerdeçal gibi doğal malzemeler tercih edilmektedir. Zerdeçal kremi koyu sarı renk sağlamaktadır. Böylelikle istenilen renkler ipliğe sabitlenmektedir. Yine geçmişte elle yapılan boya karışımı günümüzde makinelerle elektrikli olarak daha hızlı ve verimli bir şekilde sağlanmaktadır. Boyanın daha iyi bir şekilde nüfuz etmesi için iplikler 3 gün boyunca boya içerisinde bekletilmektedirler. Boyanın sabitlenmesi için iplikler 6 hafta boyunca asılarak kurutulmaktadır. Açık havada kurutma işlemi yapılır. Zerdeçalla birlikte altın

sarısi rengi oluşmuş olur. Çözgü ve atkı iplikleri ahşap iskelet üzerinde gruplar halinde bağlanır ve sarılırlar. Gruplarda aynı sayıda iplikler bulunur. Ürün genişliğine bağlı olarak sayı artabilmektedir. Demetler halinde düğüm atılmaktadır. İpliklerin düğüm kısımlarında nerelere düğüm atılacağı karıştırılmaması için işaretlenir.

Düğümmler ilk boyamada korunur. Böylece sarı renkte kalır. Daha sonra çivit mavisi ipliklere uygulanır. Bu işlem bugbug köyünde gerçekleştirilir. Bunun nedeni inanışa göre iki rengin aynı köyde boyanmasının uğursuzluk getirdiğidir. Bilimsel olarak açıklamasında ise toprağın indigofera finktoria bitkisinin yetiştirilmesi açısından daha elverişli olmasıdır. Bu iplikler boya teknelerinde boyanın nüfusu için bekletilir. 2 haftalık bir süreç içerisinde bu işlem gerçekleştirilir. Bu işlem süreç içerisinde tekrar ettirilir. Tenganana geri gelen iplikler boyanmadan önce rezerve boyama işleminden geçirilir. Bu iplikler hint dutu ağacı kabuğundan elde edilen kırmızı renge boyanırlar. Ters olarak bu sefer de mavi ile boyanmış ve bağlanmış düğümmler açılarak kırmızı renge boyanmış olur. Toplamda bu iplikler 3 ay içerisinde yaklaşık 12 kez boya teknelerine daldırılırlar. Karışık renklendirme işlemi bitmiş olur. Hazırlanan çözgü iplikleri dokuma tezgâhına yerleştirilir. Bu kumaş birkaç ölçüde dokunur. Tenganan'da bulunun baliaga olarak bilenen ailelerin kurallarına göre dokunur. Katı kurallara göre dokunurlar. Yalnızca 24 desende üretilirler. Dokumadaki bazı motifler hint kumaşlarında görülürken bazı desenler doğu şavadaki rölyef oymalarla veya balideki gölge kuklası figürleriyle benzeşirler.

İplik ve kumaş formda ikat dokuma yöntemlerinde bağlama kısmında bahsedilen işlem, baskı teknikleri arasında yer alan bağlama batik baskı tekniğinde uygulanan yöntemle benzemektedir. Bu işlemin, baskı işleminden farkının boya absorbe etmeyen iplikler ile boyanın nüfuz etmesinin istenmediği noktaların bağlanması iken bağlama batik baskıda ise ipliğin yâda kumaşın kendi üzerine düğümlendirilmesi (herhangi bir iplik kullanımı olmaksızın) ile boyanmasıdır.

SONUÇ

İkat dokuma dünya genelinde ve Türkiye'de zengin bir kültürel mirasa sahip olan özel bir dokuma sanatıdır. İpliklerin önceden desenlere göre boyanması ve ardından dokunmasıyla oluşturulan bu kumaşlar, her biri kendine has özellikler taşır. Türkiye'de "kutnu" ve "keşan" gibi geleneksel ikat dokumaları, Anadolu'nun zengin tekstil geçmişinin bir parçasını oluştururken, dünya genelinde de Endonezya, Japonya, Guatemala ve Afrika gibi birçok farklı kültürde benzersiz örnekleri bulunmaktadır.

İkat dokumacılığının çevresel etkileri kullanılan malzemenin cinsine ve üretim yöntemlerine göre değişiklik gösterir. Doğal lifler genellikle daha çevre dostu kabul edilirken, yapay liflerin üretimi ve işlenmesi sırasında çevreye zarar verebilecek aşamalar bulunabilir. İkat kumaşların üretimi ve kullanımı sürdürülebilirlik ve çevre bilinci açısından önemli bir konudur.

İkat dokumacılığı geleneksel yöntemlerle devam eden bir sanat olmasının yanı sıra, modern tasarımlarda da yerini almıştır. Günümüzde, teknolojik gelişmeler sayesinde daha kolay ve hızlı bir şekilde üretilen ikat kumaşlar moda ve dekorasyon alanında popülerliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

Akpınarlı H. F. & Başaran F. N. (2018). Geleneksel Kumaşların Özellikleri Ve Kullanım Alanları: Çankırı Örneği. Multidisipliner Çalışmalar-4 (Güzel Sanatlar) Sempozyumu, ISBN 978-9940-745-04-2, Editör Hacer Arslan Kalay.

Akpınarlı, H. F. & Çalışkan Çoban, M. G. (2021). Kumaş Dokumacılığının Anadolu'daki Coğrafi Dağılımı, idil, 78 (2021 Şubat): s. 285–303. doi: 10.7816/idil-10-78-10.

Amanjani, S. (2018). Bir Çözgü Boyama-Desenlendirme Tekniği Olarak "İkat" Ve Çağdaş Uygulaması, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.

Aydoğan, M. & Oyman, N. R. (2021). Batik Tekniğinin Farklı Tekstil Yüzey Düzenleme Yöntemleriyle Kullanımı ve Uygulamaları. Art-E Sanat Dergisi, 14(28), 728-752. <https://doi.org/10.21602/sduarte.986173>.

Buckley, C. D. (2012). Investigating Cultural Evolution Using Phylogenetic Analysis: The Origins and Descent of the Southeast Asian Tradition of Warp Ikat Weaving, Plos One, Volume 7, Issue 12, e52064.

Cousin, F. (2014). Ikat Weaving Traditions, IX. International Shibori Symposium, at the China National Silk Museum October 31- November 4, 2014, p.66.

Ercivan, G. B. (2017). Rezerve Boyalı Tekstillere Gelenekten Modern Tekstil Tasarımları ve Uygulamalarına Dönüşüm Süreci. Yedi(17), 87-101.

Güneş Yarmacı, H. & Akpınarlı, H. F. (2020). İkat Dokuma Sanatının İncelenmesi. idil, 74, s. 1550–1567. doi: 10.7816/idil-09-74-05.

- Gürsu, N. (1988). Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler. İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Halaçeli, H. (2011). Dokuma- Sıkıştırma-Rezerve Boyama Tekniği İle Kumaş Yüzeylerinde Üç Boyutluluk Araştırmaları. *Tekstil Ve Mühendis*, 18(84), 32-37.
- Hann M. A. & Thomson, G. M. (1993). *Unity in Diversity The Textiles Of Indonesia*, University Gallery Leeds Yayınları, Wakefiled, p.7.
- Janet, W. (2013), *Classic and Modern Fabrics The complete Illustrated Sourcebook*, Holland, Thames&Hudson.
- Kurtuldu, E. & Yıldırım, L. (2019). Farklı Kültürlerdeki Rezerve Boya/Baskı Teknikleri Üzerine Kavram ve Terimler. *Yedi*(21), 93-103. <https://doi.org/10.17484/yedi.484984>.
- Özcan, A. (2019). Bozcaada'nın Yedigâr Tekstil Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, *folklor/edebiyat*, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4, DOI: 10.22559/folklor.913.
- Prin, R. (2017). *Ikats, Tissue De Vie, İtalia, Acheve D'İmprimer Sur Les Presses De Pixart Printing En Mars*.
- Saruhan, S. (2022). Trabzon Keşan Bezi. *Hars Akademi*, 5 (2), 471-488.
- Suzan Teker, M. (2016). Farklı Kültürlerde İpliğe Uygulanan Rezerve Boyama Tekniği "İkat", II. Uluslararası Selanik Sanat ve Sanat Eğitimi Sempozyumu, Yunanistan.
- T. C. Milli Eğitim Bakanlığı (2011). MEGEP, El Sanatları Teknolojisi, Keşan Bezi Dokumaya Hazırlık, 215ESB400, Ankara.
- Türkiye Dokuma Atlası (2024). Anadolu'nun Miras Kumaşları, Erişim Linki: <https://www.turkiyedokumaatlası.com/index.php#top>, Erişim Tarihi 22.02.2024.
- Uğurlu, S. S. (2021). Geleneksel Anadolu Dokumalarında Çizgi Ve İkonografisi, *ZfWT Vol 13, No.2*. pp 255- 275 // DOI: 10.46291/ZfWT/130213.
- Usluca Erim, Ö.; Gezicioğlu, F. Y. & Beşen Yalçın, M. (2021). Üç Boyutlu Sanatsal Dokumalar/Dokuma Heykeller Üzerine Bir Araştırma, *Social Science Development Journal*, ISSN:2630:6212, Vol 6, Issue 25, PP: 16-35, <http://dx.doi.org/10.31567/ssd.404>.
- Weiss, W. (2014). Gujarati Warp Ikat Resist Method: A Practitioner's Record and Translation Into Cloth, *Journal of Textile Design Research and Practice*, Volume 2, Issue 1, pp. 7-34.
- Yıldız, D. (2022). Dokumanın Tarihsel Süreçte Başlangıcı ve Gelişimine Genel Bir Bakış. *Hars Akademi*, 5 (1), 256-293.
- Yulo, E. C. (2015). The Austronesian Origins of Tie-Dye (Ikat) Weaving. *Thirteenth International Conference on Austronesian Linguistics* (s. 1-42). Taipei, Taiwan: Institute of Linguistics, Academia Sinica & Linguistic Society of Taiwan.